

ЎЗБЕКИСТОНДА ИҚТИСОДИЁТНИ ИННОВАЦИОН РИВОЖЛАНИШ ЙЎЛИГА ЎТИШНИ ТАЪМИНЛАШ ЙЎЛЛАРИ

*Тошкент давлат иқтисодий университетининг ўқитувчиси
Рўзиева Мафтуна Юсуфовна*

Ҳозирги замонда иқтисодий тараққиётни таъминлашнинг асосий шартлари инновацион ривожлантириш ҳисобланади. Шунинг учун кўплаб мамлакатлар, шу жумладан, Ўзбекистон ҳам, ўз иқтисодийларини инновацион ривожланиш йўлига ўтказишни мақсад қилиб қўйганлар. Бу борада Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М. Мирзиёев “Иқтисодийда янги натижа ва ютуқларга, миллий рақобатбардошликни оширишга эришиш учун инновацияларни кенг миқёсда жорий этиш зарур. Янги Ўзбекистоннинг иқтисодий стратегияси 2030 йилга қадар глобал инновацион индекс рейтингда дунёнинг 50 етакчи давлати қаторига кириш ва бу улкан мақсадга эришишда инсон капиталини ривожлантиришни назарда тутди”¹, - деб таъкидлаган. Шунинг учун ҳам иқтисодий инновацион ривожлантириш йўлига ўтказиш муаммоларини тадқиқ этиш долзарб аҳамият касб этмоқда.

Маълумки, ҳар қандай соҳанинг ривожининг ҳуқуқий-норматив базасининг ривожланганлигига боғлиқдир. Сўнгги йилларда, Ўзбекистонда инновацион фаолиятни ривожлантириш борасида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 5 майдаги “Фаол тадбиркорлик ва инновацион фаолиятни ривожлантириш учун шартшароитларни яратиш бўйича қўшимча чоратадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-3697-сонли Қарори, 2018 йил 21 сентябрдаги “2019-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасининг инновацион ривожлантириш стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-5544-сон Фармони, 2019 йил 8 октябрдаги “Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-5847-Фармони, 2020 йил 29 октябрдаги “Илм-фанни 2030

¹ Мирзиёев Ш.М. Янги Ўзбекистон стратегияси. - Т.: “Ўзбекистон”, 2021. - 134-бет.

йил гача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида” ги ПФ-6097-сон Фармони ва бошқа меъерий ҳужжатлар қабул қилинди.

Ўзбекистонда ИТТКИ (илмий-тадқиқот ва тажриба конструкторлик ишлари)ни олиб борувчи асосий ташкилот Ўзбекистон Республикаси Фанлар Академияси бўлса, илм-фан, инновацион соҳа ривожланишини қўллаб-қувватловчи ва назорат қилувчи давлат органлари ва ташкилот ларига Ўзбекистон Республикаси Инновацион ривожланиш вазирлиги, Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигини киритиш мумкин.

Инновацион ривожланиш вазирлиги Ўзбекистон Республикасини инновацион ва илмий-техник ривожлантириш соҳасида жамият ва давлат ҳаётини ҳар томонлама ривожлантиришга, мамлакатнинг интеллектуал ва технологик салоҳиятини оширишга қаратилган ягона давлат сиёсатини амалга оширувчи давлат бошқаруви органи ҳисобланади.

Шунингдек, илмий тадқиқот ишларини бажарган ташкилотларнинг кўпчилиги фундаментал тадқиқотлар билан шуғулланмоқдалар. ИТТКИ билан банд бўлганлар сони 2010 йилда 35,6 минг кишидан 2018 йилда 37,2 минг кишига ўсган бўлса, 2019 йилда уларнинг сони 31,1 минг кишигача камайди. Шунга мос равишда тадқиқотчилар сони 30; 32,1; 26,3 минг кишини ташкил этди.

Аmmo, инновацияларнинг мамлакатимиз иқтисодиётининг рақобатбардошлигини белгилаб берувчи муҳим омилларга айланиши борасида бир қанча муаммолар мавжуддир. Уларга қуйидагиларни киритиш мумкин:

- илмий тадқиқот ва конструкторлик ишларини молиялаштириш ва технологик ишланмаларга харажатларнинг етарли даражада эмаслиги. Дунёнинг ривожланган мамлакатларидан АҚШ, Германия, Финландияда мамлакат ЯИМнинг 2,8- 2,9 фоизи, Исроилда 4,3 фоизи, Японияда 3,4 фоизи, ривожланаётган мамлакатлардан Корея Республикасида 4,2 фоизи, Хитойда 2 фоизи, Россияда 1,1 фоизи ИТТКИ га йўналтирилади. Ўзбекистонда бу 2030-йилга келиб 1,1 фоизга чиқиши прогноз қилинган;

31.10.2024, UNITED KINGDOM

<https://confrencea.one>

- инновацион фаолиятнинг асосан давлат бюджети томонидан молиялаштирилиши ва хусусий сектор улушининг пастлиги. Жаҳон тажрибасига қарайдиган бўлса, Японияда ИТТКИ га сарфланган умумий харажатларнинг 77,8 фоизи бизнес вакиллари томонидан молиялаштирилган бўлса, Хитойда бу кўрсаткич 74,7 фоиз, Корея Республикасида 74,5 фоиз, БАА да 74,2 фоиз, Германияда 65,8 фоиз, АҚШ да 64,1 фоизга тенг. Яъни ИТТКИ нинг асосий қисми давлат бюджети томонидан эмас, балки хусусий сектор томонидан молиялаштирилади.

- таълим, фан ва саноат ишлаб чиқариш ҳамкорлигининг паст даражада эканлиги. Глобал Инновацион Индекс 2017 га кўра, АҚШ, Исроил, Швецария, Германия, Малайзия каби мамлакатларда олий таълим ва ишлаб чиқариш ўртасида юқори даражадаги ҳамкорлик ўрнатилган бўлса (7 баллдан 5 баллдан юқори натижани), қўшни Тожикистон ва Қозоғистон ҳам бу кўрсаткич бўйича яхши натижага эришганлар (7 баллдан 4,3 ва 3,4 баллни қайд этганлар)⁴. Афсуски, ГИИ 2017 га Ўзбекистон киритилмаган бўлиб, фақатгина баъзи масалаларда тилга олинган⁵;

- ИТТКИ, таълим, соғлиқни сақлаш соҳасида ойлик маош ҳажмининг етарли даражада юқори эмаслиги ва ёш мутахассисларнинг хорижга чиқиб кетиши (“ақл оқиб ўтиши”);

- юқори малакали кадрлар етишмаслиги, таълим тизимидаги комплекс муаммоларнинг мавжудлиги, олий таълим билан қамраб олиниш даражасининг пастлиги (2018-йилда 9,6 фоиз⁶, ҳозирда эса 29 фоиз) ва бошқалар.

Иқтисодий инновацион тараққиёт йўлига ўтказишда илм-фанни ривожлантириш муҳим аҳамиятга эгадир.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 29 октябрдаги “Илм-фанни 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-6097-сон Фармони билан тасдиқланган Илм-фанни 2030 йилгача ривожлантириш концепциясида қуйидаги мақсадлар белгиланган:

- 2025 йилга қадар илм-фанга йўналтириладиган жами маблағларнинг ялпи ички маҳсулотга нисбатан улушини 6 бараварга, 2030 йилгача эса 10 бараварга ошириш;
- 2025 йилга қадар илм-фанни умумий молиялаштириш ҳажмида илмий-тадқиқот ва тажриба-конструкторлик ишларига хусусий сектор томонидан ажратиладиган маблағлар улушини амалдаги 8 фоиздан 20 фоизга, 2030 йилгача эса 30 фоизга етказиш;
- инновацион ишланмалар ва стартап лойиҳаларни молиялаштириш мақсадида хорижий етакчи инвестиция компаниялари билан ҳамкорликда 2021 йилда 2 та, 2025 йилда 10 та венчур жамғармаларини ташкил қилиш;
- илмий ташкилотлар тадқиқотчиларининг ўртача ёшини 2025 йилга қадар 45 га, 2030 йилгача эса 39 га тушириш;
- 2025 йилга қадар 39 ёшгача бўлган тадқиқотчиларнинг умумий сонига юқори малакали илмий ходимларнинг (фан номзоди, фалсафа ва фан докторлари) улушини 2 бараварга, 2030 йилгача эса 3 бараварга ошириш;
- 2025 йилга қадар илмий-тадқиқот ва ишланмалар соҳасидаги технологик инновацияларга харажатларнинг умумий ҳажмида ташкилотнинг ўз кучи билан бажарилган технологик инновацияларга харажатларнинг улушини 3,5 бараварга, 2030 йилгача эса 9 бараварга ошириш ва бошқалар.

Шундай қилиб айтиш мумкинки, бугунги кунда Ўзбекистонда инновацион фаолиятни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш, ривожлантириш, илм-фан ютуқларини ишлаб чиқаришга жорий этиш, фан-таълим-ишлаб чиқариш интеграциясини йўлга қўйишга катта эътибор берилмоқда ва кўплаб ислоҳотлар, йирик лойиҳа ва дастурлар амалга оширилмоқда. Аммо, шу билан бирга таъкидлаш лозимки, бу жараён бир неча йилда зудлик билан амалга ошадиган жараён эмас ва узоқ муддатни талаб этади. Ҳозирги босқичда эса мавжуд муаммоларни ўз вақтида аниқлаш ва уларни ҳал қилишга қаратилган чуқур ўйланган, комплекс чора-тадбирларни ишлаб чиқиш лозим.

Хулоса ва таклифлар.

Ўзбекистонда инновацион фаолият ривожланишини таъминлашда қуйидагиларга эътибор қаратиш лозим деб ҳисоблаймиз:

- инновацион хавфсизликни таъминлашнинг ҳуқуқий базасини мустаҳкамлаш;
- иқтисодий модернизация қилиш, илмий-техник потенциални ошириш учун илмфанни ривожлантириш, ИТТКИ харажатларини ошириш;
- илмий ходимларни, тадқиқотчиларни рағбатлантириш;
- инновацион хавфсизлик соҳасида тенг ҳуқуқли, ўзаро манфаатли ҳамкорликни амалга ошириш;
- иқтисодий тизимни унинг янада ўсишини рағбатлантириш учун етарли бўлган миқдордаги молиявий инвестициялар билан таъминлаш;
- йўналтирилаётган инвестицияларнинг тармоқ ва минтақавий таркибини оптималлаштириш;
- режалаштирилган инвестиция жараёнларини энг самарали даражада амалга ошириш;
- инвестиция механизмлари ва институтларини янада ривожлантириш;
- Инновацион ва инвестицион лойиҳалаш тартибини ахборот ва таҳлилий жиҳатдан таъминлаш;
- ижтимоий-сиёсий ва умумий иқтисодий вазият ва уни ривожлантириш истиқболларини доимий таҳлил қилиш ва прогнозлаш;
- янги маҳсулотлар, хом ашё ва материаллар бозорларини ўрганиш ва уларнинг динамикасини башорат қилиш;
- амалга оширилаётган инвестиция лойиҳаларининг асосий параметрларини тармоқ ва компаниянинг ҳақиқий хусусиятларига мувофиқлигини таҳлил қилиш, лойиҳаларни амалга ошириш имкониятларини баҳолаш;
- инновацион фаолият жараёнида молиявий ҳолатни таҳлил қилиш ва прогнозлаш, молиявий оқимларни бошқариш. Бунинг учун молиявий оқимларни бошқариш учун молиявий ва моддий оқимларнинг хавфсизлигини таъминлайдиган инфратузилма ва логистика яратиш;

- шерикларнинг ишончилигини баҳолаш ва жиной тузилмалар таъсирига қарши кураш тизимини яратиш, йўналтирилаётган инвестицияларнинг манбаларини текшириш;
- хорижий инвестицияларни жалб қилиш асосида амалга оширилган иқтисодий фаолият ва ривожланишни баҳолаш учун зарур бўлган маълумотларни тўплаш, қайта ишлаш ва таҳлил қилиш;
- иқтисодиётга сармоя киритмоқчи бўлган аниқ хорижий фирма ва компаниялар, шунингдек инвестиция лойиҳаларини амалга оширишда иштирок етадиган субъектларнинг шериклари билан танишиш;
- хорижий инвестицияларнинг иқтисодиётнинг ривожланишининг турли жиҳатларига салбий таъсирининг турли хил кўринишларини аниқлаш, уларнинг миллий манфаатларга мувофиқлигини текшириш;
- хорижий инвестициялар таъсири остида иқтисодий ривожланишнинг салбий тенденцияларининг олдини олиш ёки зарарсизлантириш бўйича зарур қарорлар қабул қилиш ва чоралар кўриш ва бошқалар.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Салихов С.А. ва бошқалар. Инновацион фаолиятни бошқариш. Дарслик. Тошкент “Иқтисодиёт”, 2013 йил.
2. Эргашходжаев Ш. Инновацион маркетинг. Дарслик. Тошкент “Чўлпон”, 2014 йил.
3. Акабирова Д.Н. Инновационная стратегия. Учебное пособие. Тошкент Иқтисодиёт, 2011.
4. Ишмухамедов А. Э. Инновацион стратегия. Ўқув қўлланма. Тошкент, ТДИУ, 2007.
5. Подсорин В.А. Экономика инноваций: учебное пособие. для магистрантов по направлению «Экономика». – М.: МИИТ, 2012. – 123 с